

29.4.2020

Dnro TAS/126/2020

Valtioneuvosto kanslia
kirjaamo@defmin.fi

Viite: Lausuntopyyntö VN/1387/2020-PLM-8

Maanpuolustusvelvollisuus, asevelvollisuus (ml. siviilipalvelus) ja naisten vapaaehtoinen asepalvelus

Tasa-arvovaltuutetulta on pyydetty lausuntoa maanpuolustusvelvollisuuden, asevelvollisuuden ja naisten vapaaehtoisen asepalveluksen nykytilan vahvuuksista ja heikkouksista sekä kehittämistarpeista perusteluineen.

Tasa-arvovaltuutetun toimivallasta

Tasa-arvovaltuutettu on itsenäinen ja riippumaton viranomainen, jonka tehtävänä on valvoa naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta annetun lain (609/1986, tasa-arvolaki) noudattamista. Tämän lisäksi tasa-arvovaltuutetun tehtäviin kuuluu mm. aloittein, neuvoin ja ohjein edistää tasa-arvolain tarkoituksen toteutumista sekä seurata tasa-arvon toteutumista yhteiskunnan eri aloilla.

Tässä lausunnossa tasa-arvovaltuutettu käsittelee maanpuolustuksen nykyjärjestelmää toimivaltansa mukaan tasa-arvolain ja yleisemmin sukupuolten tasa-arvon näkökulmasta.

Sukupuolten tasa-arvon oikeudellinen sääntely

Sukupuolten tasa-arvoon liittyvät tärkeimmät säännökset ovat perustuslain 6 §:ssä ja tasa-arvolaisissa. Perustuslain 6 §:n 1 momentin mukaan ihmiset ovat yhdenvertaisia lain edessä. Yleistä yhdenvertaisuussäännöstä täydentää perustuslain 6 §:n 2 momentin sisältämä syrjintäkielto, jonka mukaan ketään ei saa ilman hyväksyttävää syytä asettaa eri asemaan muun muassa sukupuolen perusteella. Lisäksi perustuslain 6 §:n 4 momentin mukaisesti

sukupuolten tasa-arvoa edistetään yhteiskunnallisessa toiminnassa ja työelämässä. Vaikka tasa-arvolaki on tavoitteiltaan samansuuntainen perustuslain säännöksen kanssa, perustuslain säännös ei viittaa mihinkään yksittäiseen lakiin, vaan sisältää yleisemmän lainsäätäjään kohdistuvan velvoitteen lainsäädännön kehittämiseksi. (HE 309/1993, s. 45-46)

Perustuslain 127 §:n mukaan jokaisella Suomen kansalaisella on maanpuolustusvelvollisuus. Tämä on käytännössä toteutettu siten, että miehille on säädetty asevelvollisuuslain (1438/2007) mukaisesti yleinen asevelvollisuus, minkä lisäksi naisilla on mahdollisuus vapaaehtoiseen asepalvelukseen naisten vapaaehtoisesta asepalveluksesta annetun lain (194/1995) mukaisesti.

Kansallinen maanpuolustusjärjestelmä perustuu siis lainsäädännön tasolla miesten ja naisten erilaiselle kohtelulle. Nykyisen asevelvollisuuslain säätämisen yhteydessä perustuslakivaliokunta on todennut, ettei perustuslain ole perinteisesti katsottu estävän sitä, että asevelvollisuus säädetään lailla koskemaan vain miehiä. Naisten asepalveluksen on katsottu voivan perustua vapaaehtoisuuteen ja siitä voidaan säätää laissa. (PeVL 9/2007 vp, s. 4).

Tasa-arvolain tarkoituksena on estää sukupuoleen perustuva syrjintä ja edistää sukupuolten tasa-arvoa. Tasa-arvolaissa kielletään sukupuoleen, sukupuoli-identiteettiin ja sukupuolen ilmaisuun perustuva välitön ja välillinen syrjintä. Välittömällä sukupuoleen perustuvalla syrjinnällä tarkoitetaan muun muassa naisten ja miesten asettamista eri asemaan sukupuolen perusteella (tasa-arvolaki 7 § 2 momentti 1 kohta).

Välillisellä syrjinnällä puolestaan tarkoitetaan muun muassa eri asemaan asettamista sukupuoleen, sukupuoli-identiteettiin tai sukupuolen ilmaisuun nähden neutraalilta vaikuttavan säännöksen, perusteen tai käytännön nojalla, jos menettelyn vaikutuksesta henkilöt voivat tosiasiallisesti joutua epäedulliseen asemaan sukupuolen perusteella (tasa-arvolaki 7 § 3 momentti 1 kohta). Välillisenä syrjintänä ei kuitenkaan ole pidettävä menettelyä, jolla pyritään hyväksyttävään tavoitteeseen ja valittuja keinoja on pidettävä aiheellisina ja tarpeellisina tähän tavoitteeseen nähden (tasa-arvolaki 7 § 4 momentti).

Tasa-arvolain 7 §:n mukainen syrjinnän yleiskielto ulottuu lain koko soveltamisalueelle eli pääsääntöisesti kaikille yhteiskuntaelämän alueille ja kaikkiin tilanteisiin, joissa syrjintää voi esiintyä.

Tasa-arvolain 9 §:ssä on toisaalta säädetty niistä menettelyistä, joita ei ole pidettävä tasa-arvolaissa kiellettynä syrjintänä. Asevelvollisuuden säätäminen vain miehiä koskevaksi on tällainen nimenomainen poikkeus välittömän syrjinnän kieltoon (tasa-arvolaki 9 § 2 kohta).

Varusmiespalvelukseen liittyvät yhteydenotot tasa-arvovaltuutetun työssä

Tasa-arvovaltuutettuun otetaan säännöllisesti yhteyttä varusmiespalveluun liittyen. Toimivaltansa puitteissa tasa-arvovaltuutettu neuvoo ja antaa ohjeita ja arvioi käytäntöjä tasa-arvolain näkökulmasta.

Tasa-arvovaltuutettu on todennut, että asevelvollisuuden suorittamisen vuoksi henkilö ei saa ilman hyväksyttävää syytä joutua muissa yhteyksissä epäedullisempaan asemaan.

Kysymyksiä ovat herättäneet myös muun muassa fyysiset suoriutumisvaatimukset, ulkoasuvaatimukset, varusrahan suuruus, pääsy pyykkituvalle ja suihkuun, majoitus-, wc-, suihku- ja pukeutumistilat ja yhteistupakokeilu. Työelämän osalta tasa-arvovaltuutetulta on tiedusteltu, miten suoritettu tai suorittamaton varusmiespalvelus voi ja saa vaikuttaa työhönottoon tai työkokemuksen arviointiin.

Yhteydenotot tuovat esille sen, miten erilaiset asiat voidaan kokea epäoikeudenmukaisiksi, varsinkin jos ei ole selvää, mitä milläkin käytännöllä tavoitellaan. Tasa-arvovaltuutettu pitää tärkeänä, että nykyjärjestelmän sukupuolierityiset menettelyt on selvästi perusteltu ja kaikkien tiedossa. Keinojen tarkoituksenmukaisuutta tulee arvioida suhteessa tavoiteltavaan päämäärään.

Tosiasiallisen tasa-arvon tavoittelu voi edellyttää joskus erityistoimia, joilla tietoisesti poiketaan naisten ja miesten muodollisesti samanlaisesta kohtelusta. Tasa-arvolain 9 §:n 4 kohdan säännös sallii tällaiset positiiviset erityistoimet, kunhan toimet ovat suunnitelmallisia ja väliaikaisia.

Tasa-arvovaltuutetun näkemyksen mukaan tulevaisuudessa olisi hyvä pohdita, milloin sukupuolierityiset järjestelyt ovat tarpeellisia ja millä tasolla näistä järjestelyistä tulisi määrätä.

Komitean tehtävä ja sukupuolten tasa-arvon edistäminen

Valtioneuvosto on asettanut 5.3.2020 parlamentaarisen komitean (jäljempänä asevelvollisuuskomitea) selvittämään yleisen asevelvollisuuden kehittämistä ja maanpuolustusvelvollisuuden täyttämistä. Komitean toimikausi on 5.3.2020-31.10.2021.

Sekä pääministeri Sanna Marinin hallitusohjelman kirjauksessa että asevelvollisuuskomitean asettamispäätöksessä on painotettu kansalaisten yhdenvertaisuutta. Tasa-arvovaltuutettu katsoo, että sukupuolten tasa-arvon edistäminen on yksi tärkeä osatekijä yhdenvertaisuuden vahvistamisessa.

Naisten ja miesten erilaisen kohtelun oikeuttaminen

Ihmisten erilainen kohtelu sukupuolen perusteella ei ole kategorisesti kielletty eikä sukupuolten tasa-arvo edellytä, että naisia ja miehiä kohdellaan kaikissa tilanteissa samalla tavalla. Toisaalta yhteiskuntien perinteiset, pelkkään sukupuoleen perustuvat erot ovat historiallisesti olleet hierarkkisia ja perustuneet kaksijakoiseen sukupuolikäsitykseen, jonka mukaan naiset ja miehet ovat pohjimmiltaan erilaisia. Nykyisin stereotyyppisiin sukupuolirooleihin perustuvia erontekoja halutaan määrätietoisesti vähentää ja esimerkiksi lainsäädännössä on pyritty mahdollisimman sukupuolineutraaliin kieleen.

Lisäksi nykyisin syrjinnänvastainen lainsäädäntö, mukaan lukien Euroopan unionin oikeus ja kansainväliset ihmisoikeusveloitteet, asettaa tiettyjä vaatimuksia niille tilanteille, joissa miehiä ja naisia kohdellaan eri tavalla. Perustuslain syrjintäkielto edellyttää erilaiselta kohtelulta hyväksyttävää tavoitetta ja oikeasuhtaisia keinoja. Lainsäätäjällä on kuitenkin enemmän harkintavaltaa kuin lainsoveltajalla sen suhteen, milloin ihmisiä voi erotella sukupuolen perusteella.

Tasa-arvovaltuutettu ei ota kantaa siihen, miten maanpuolustus tulee järjestää. Tasa-arvovaltuutettu pitää kuitenkin tärkeänä sitä, että komitea huomioi työssään sukupuolten tasa-arvon edistämisen. Se, miten tämä parhaiten voidaan toteuttaa, riippuu maanpuolustusvelvollisuuden järjestämisen perusratkaisuista.

Kuten lausuntopyynnössä todetaan, komitea tarvitsee laajaa tietopohjaa ja selvitystyötä. Tasa-arvovaltuutettu korostaa sukupuolivaikutusten arvioinnin merkitystä komitean työssä ja pitää tärkeänä sukupuolen mukaan eritellyn tutkimuksen ja tilastojen hyödyntämistä.

Puolustusvoimia koskee viranomaisena ja työnantajana lakisääteinen velvollisuus edistää suunnitelmallisesti sukupuolten tasa-arvoa. Näiden edistämismittareiden puitteissa laaditut suunnitelmat ja selvitykset voisivat olla hyödyksi myös asevelvollisuuskomitean työssä, kun se arvioi nykyjärjestelmää sukupuolten tasa-arvon näkökulmasta.

Tasa-arvovaltuutettu kiittää mahdollisuudesta lausua asiasta ja jää seuraamaan mielenkiinnolla komitean työskentelyä.

Tasa-arvovaltuutettu

Jukka Maarianvaara

Tämä asiakirja on lähetetty vastaanottajalle sähköisesti. Asiakirjan allekirjoitettu taltiokappale säilytetään tasa-arvovaltuutetun toimistossa.